Kvantitative studier i køn-og-aksang-ideologi hos unge danskere

Af TORE KRISTIANSEN

Artiklen gør rede for hvordan køn spiller ind – både som lytter-køn og taler-køn – i det store kvantitative sprogholdningsmateriale der blev indsamlet som led i Sprogforandringscentrets (DGCSS) arbejde med at beskrive og forklare det danske sprogsamfunds vej fra dialektsamfund til standardsprogsamfund i sidste halvdel af det 20. århundrede og ind i nutiden. Resultaterne peger på pigerne som sprog(samfunds)ændringernes sprogideologiske dynamo.

Indledning

Sprogforandringscentrets kvantitative sprogholdningsundersøgelser var designet til at belyse *køn* som faktor i de socialpsykologiske processer (forestillinger, ideologier, holdninger) der indgår i sprogforandring. Med inspiration fra Marie Maegaards undersøgelse i Århus (Maegaard 2005) blev der, ud over den sædvanlige distinktion mellem piger og drenge som *lyttere*, også opereret med en distinktion mellem piger og drenge som *talere*. Ideen var at se nærmere på den rolle som hhv. lytter-køn og taler-køn – og ikke mindst samspillet mellem lytter-køn og taler-køn – spiller i unge danskeres vurderinger af den sproglige variation der omgiver dem i deres dagligdag. Materialet blev indsamlet blandt 16-årige i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup i 2006.

Resultaterne af de omfattende sprogholdningsstudier er publiceret mere eller mindre detaljeret i mange sammenhænge (fx Kristiansen 2009; Grondelaers & Kristiansen 2013; Jensen, Kristiansen & Maegaard 2015) – men som regel uden at køn har været inddraget i analyserne. (Dog kan kønsrelaterede resultater findes fremlagt i mere begrænset omfang i Kristiansen

2010, under udg.). Formålet med denne artikel er at råde bod på dét. De første mange sider viser ved brug af tabeller og grafer hvordan sprogholdningssituationen blandt unge i Danmark ser ud når Sprogforandringscentrets datamateriale analyseres med inddragelse af kønsdistinktionen. Resultatfremstillingen opsummeres til sidst i artiklen og indeholder overvejelser over hvordan vurderinger af sproglig variation indgår i de forhandlinger af kønsdistinktionen der udgør et vigtigt element i de unges dagligdag, samt overvejelser over hvorvidt og hvordan køn-og-aksang[1]-ideologi indgår i ændringerne af det danske sprogsamfund.

Den stærke sproglige standardisering/københavnifisering af det danske sprogsamfund fra 1960'erne og frem har ført til at dansk som det tales af dagens unge, bedst beskrives som variation inden for et standardsprog, hvor det allermeste af den segmentale variation har sit udspring i København og danner grundlag for en perceptuel/konceptuel distinktion mellem en KONSERVATIV og en MODERNE aksang (Jensen, Kristiansen & Maegaard 2015) – mens de suprasegmentale (prosodiske) træk af ikke-københavnsk art der lægges oven i den segmentale variation, danner grundlag for begreber om LOKALE aksanger (vor tids dialekter om man vil) (Pharao, Kristiansen, Møller & Maegaard 2015).[2] I denne forstand kan ethvert lokalt sprogsamfund i Danmark i dag, og i øvrigt det danske sprogsamfund som helhed, siges at eksistere som et *trepolet normativt felt*. De tre poler dannes i og med at sprogsamfundets medlemmer knytter forestillinger og værdier til den sproglige variation de lever i og med; de kan siges at udgøre 'fokuserede kombinationer' af sproglige træk og sociale værdier. Det trepolede normative felt må antages at spille en vigtig rolle i sociale gruppe- og identitetsdannelsesprocesser blandt unge i deres dagligdag – og dermed også i sprogforandringsprocesser.

Dagligsproget har dialektnavne til at tale om den sproglige variation, benævnelser der i sig selv – i og med brugen af dem i den offentlige diskurs

[1] Gregersen og Kristiansen (2015: 35) forklarer i et afsnit om *Aksanger af standardsproget* at "[s]tavemåden *aksang* signalerer at dette drejer sig om 'hjemmegroede' måder at tale standardsproget på, til forskel fra dansk med accent – fx tysk, engelsk eller fransk accent – dvs. måder at tale på der skyldes 'fremmed' baggrund".

[2] NB: Ny sproglig variation med rod i de senere årtiers indvandring er en anden historie.

– medfører forestillinger og sociale værdier. Der kan argumenteres, på empirisk grundlag (se Kristiansen 2009), for at der blandt de unge findes en kognitiv sammenhæng mellem BRUG (i form af de beskrevne aksanger) og benævnelse (de ord der normalt bruges til at omtale aksangerne) – sådan at KONSERVATIV (brug) svarer til rigsdansk (benævnelse), MODERNE (brug) svarer til københavnsk (benævnelse), og LOKAL (brug) svarer til det lokale dialektnavn (benævnelser som sjællandsk, fynsk, østjysk, osv.).

Sprogforandringscentrets sprogholdningsundersøgelser blev gennemført i København og Næstved på Sjælland, i Vissenbjerg på Fyn, og i Odder og Vinderup i Jylland. Formålet med de kvantitative undersøgelser var at tage temperaturen på det tre-polede normative felt disse steder – ved at sætte de unge til at værdihierarkisere den lokalt relevante sproglige variation, dels i form af aksanger, dels i form af benævnelser. Ved resultatfremstillingen vil der således blive refereret til de *tre varieteter i fokus*. I forlængelse af erfaringer fra tidligere eksperimentelle sprogholdningsstudier blandt unge i Danmark blev der opereret med to forsøgsbetingelser: én hvor holdningerne blev tilkendegivet *bevidst*, og én hvor holdningerne blev tilkendegivet *underbevidst*. Metoderne der blev brugt til at opnå de to typer af holdningstilkendegivelse, var henholdsvis en *dialekthitliste* (rangordning af dialektnavne) og en *dialektmasketest* (vurdering af lydklip med de tre aksanger af standarddansk: MODERNE, KONSERVATIV og LOKAL). (For detaljeret beskrivelse af designet, se Kristiansen 2009).

Køn og dialektnavne i *bevidst* værdihierarkisering

Vi ser først på hvordan den bevidste værdihierarkisering af dialektnavne fremtræder når materialet fordeles på Piger og Drenge (Skema 1). Hvilke og hvor mange dialektnavne der skulle rangordnes, varierede en del fra sted til sted (7 i København, Næstved og Vissenbjerg, 10 i Odder og 11 i Vinderup), men de tre varieteter i fokus var altid repræsenteret og er i skemaet typografisk fremhævet som følger: lokale dialektnavne på grå baggrund, *rigsdansk* med kursiv, **københavnsk** med fed. Resultaterne i skemaets første kolonne er velkendt fra tidligere publikationer og viser rangordningen af varieteterne Totalt på hvert af de fem undersøgelsessteder (altså uden inddeling af informanterne i Piger og Drenge).

Skema 1: Dialekthitlister i hvert af de 5 DGCSS-samfund – Totalt, og fordelt på Piger og Drenge. Tallene er gennemsnitstal for antal respondenter (=N) der har rangordnet dialekterne (fra 1–7 i København, Næstved, Vissenbjerg, fra 1–10 i Odder, og fra 1–11 i Vinderup). Alle p <,001 (Friedman test).

Totalt		**Piger**		**Drenge**	
København (N=135)			(N=66)		(N=69)
københavnsk	**1,57**	**københavnsk**	**1,65**	**københavnsk**	**1,49**
sjællandsk	2,53	sjællandsk	2,55	sjællandsk	2,52
rigsdansk	*3,28*	*rigsdansk*	*3,48*	*rigsdansk*	*3,09*
fynsk	4,78	fynsk	4,50	århusiansk	4,99
århusiansk	5,12	jysk	5,14	fynsk	5,04
jysk	5,13	århusiansk	5,26	jysk	5,12
bornholmsk	5,59	bornholmsk	5,42	bornholmsk	5,75
Næstved (N=163)			(N=89)		(N=74)
sjællandsk	1,50	sjællandsk	1,61	sjællandsk	1,38
københavnsk	**2,67**	**københavnsk**	**2,63**	**københavnsk**	**2,72**
rigsdansk	*3,72*	*rigsdansk*	*3,66*	*rigsdansk*	*3,80*
loll./falstersk	4,14	loll./falstersk	4,15	loll./falstersk	4,14
fynsk	4,50	fynsk	4,53	fynsk	4,47
jysk	5,39	jysk	5,33	jysk	5,46
bornholmsk	6,02	bornholmsk	6,00	bornholmsk	6,04
Vissenbjerg (N=54)			(N=28)		(N=26)
fynsk	2,09	odenseansk	1,89	fynsk	1,85
odenseansk	2,09	fynsk	2,32	odenseansk	2,31
rigsdansk	*3,54*	*rigsdansk*	*3,43*	*rigsdansk*	*3,65*
jysk	4,48	sjællandsk	4,68	jysk	4,12
sjællandsk	5,00	jysk	4,82	**københavnsk**	**5,04**
københavnsk	**5,02**	**københavnsk**	**5,00**	sjællandsk	5,35
bornholmsk	5,89	bornholmsk	5,96	bornholmsk	5,81
Odder (N=172)			(N=80)		(N=91)
østjysk	2,26	østjysk	2,20	østjysk	2,32
århusiansk	2,53	århusiansk	2,65	århusiansk	2,44
rigsdansk	*4,92*	**københavnsk**	**5,00**	*rigsdansk*	*4,80*
københavnsk	**5,41**	*rigsdansk*	*5,07*	nordjysk	5,43
nordjysk	5,57	sjællandsk	5,61	**københavnsk**	**5,76**
vestjysk	5,86	nordjysk	5,70	vestjysk	5,90
sjællandsk	5,95	vestjysk	5,84	sjællandsk	6,27
fynsk	6,73	fynsk	6,69	fynsk	6,75
sønderjysk	7,09	sønderjysk	7,35	sønderjysk	6,87
bornholmsk	8,73	bornholmsk	8.86	bornholmsk	8,60
Vinderup (N=81)			(N=41)		(N=40)
midtjysk	3,00	midtjysk	2,90	midtjysk	3,10
vestjysk	3,52	vestjysk	3,80	vestjysk	3,23
rigsdansk	*4,86*	*rigsdansk*	*4,46*	nordjysk	500
nordjysk	5,01	nordjysk	5,02	*rigsdansk*	*5,27*
århusiansk	5,56	århusiansk	5,27	århusiansk	5,85
østjysk	5,60	østjysk	5,32	østjysk	5,90
sønderjysk	6,91	sjællandsk	6,80	sønderjysk	6,07
fynsk	7,21	fynsk	7,56	fynsk	6,85
sjællandsk	7,27	**københavnsk**	**7,61**	**københavnsk**	**7,65**
københavnsk	**7,63**	sønderjysk	7,73	sjællandsk	7,75
bornholmsk	9,32	bornholmsk	9,56	bornholmsk	9,08

Hvad varieteterne i fokus angår, kan der argumenteres for at underliggende ideologiske principper producerer samme rangorden alle steder: 1. bedst er eget sprog – 2. næstbedst er sproget i nærmeste storby, eller nabosproget hvis der ikke er en storby i nærheden (det gælder for København og Vinderup) – 3. rigsdansk er det bedste sprog når lokalpatriotismen har fået sit. I den offentlige diskurs har *københavnsk* traditionelt været nedvurderet. Denne nedvurdering genfinder vi vest for Storebælt, men i København og Næstved overtrumfes den af de unges lokalpatriotisme. Forskellene mellem de tre varieteter i fokus er alle steder statistisk signifikant.

Når vi kønsopdeler materialet, ser vi at der er meget lidt forskel på hvordan Piger og Drenge rangordner varieteterne. Dog spiller kønsfaktoren en rolle for den relative placering af de lokale varieteter i Vissenbjerg, idet Pigerne foretrækker odenseansk (i 1. position) frem for fynsk (i 2. position), mens Drengene omvendt foretrækker fynsk frem for odenseansk. I Odder ser vi at den relative nedvurdering af københavnsk i forhold til rigsdansk alene skyldes Drengene, idet Pigerne placerer københavnsk på linje med rigsdansk. En sammenligning af kønnenes absolutte placering af varieteterne (i form af deres gennemsnitstal), viser at ingen af varieteterne i fokus er placeret signifikant forskelligt af Piger og Drenge. (Der er kun to signifikante forskelle i denne forstand: Fynsk er i København placeret signifikant bedre af Pigerne end af Drengene (p=,023); sønderjysk er i Vinderup placeret signifikant bedre af Drengene end af Pigerne (p=,015)).

Køn-og-aksang i *underbevidst* værdihierarkisering – analyse i 4 trin

Analysen af køn-og-aksang i de underbevidst tilkendegivne holdninger i Masketesten vil skride fremad i fire trin, hvor Lytter-køn og Taler-køn henholdsvis udelades og inddrages som angivet i Skema 2.

Skema 2: Fire analysetrin

1	Aksang (uden kønsinddeling)	——	Vurdering (uden kønsinddeling)
2	Aksang (uden kønsinddeling)	——	Kønnet vurdering (LYTTER-KØN)
3	Kønnet aksang (TALER-KØN)	——	Vurdering (uden kønsinddeling)
4	Kønnet aksang (TALER-KØN)	——	Kønnet vurdering (LYTTER-KØN)

De følgende sider består af figurer der i tur og orden viser resultaterne af dataanalyserne på de fire trin.

Analysetrin 1:
Aksangernes sociale betydning – uden inddragelse af køn

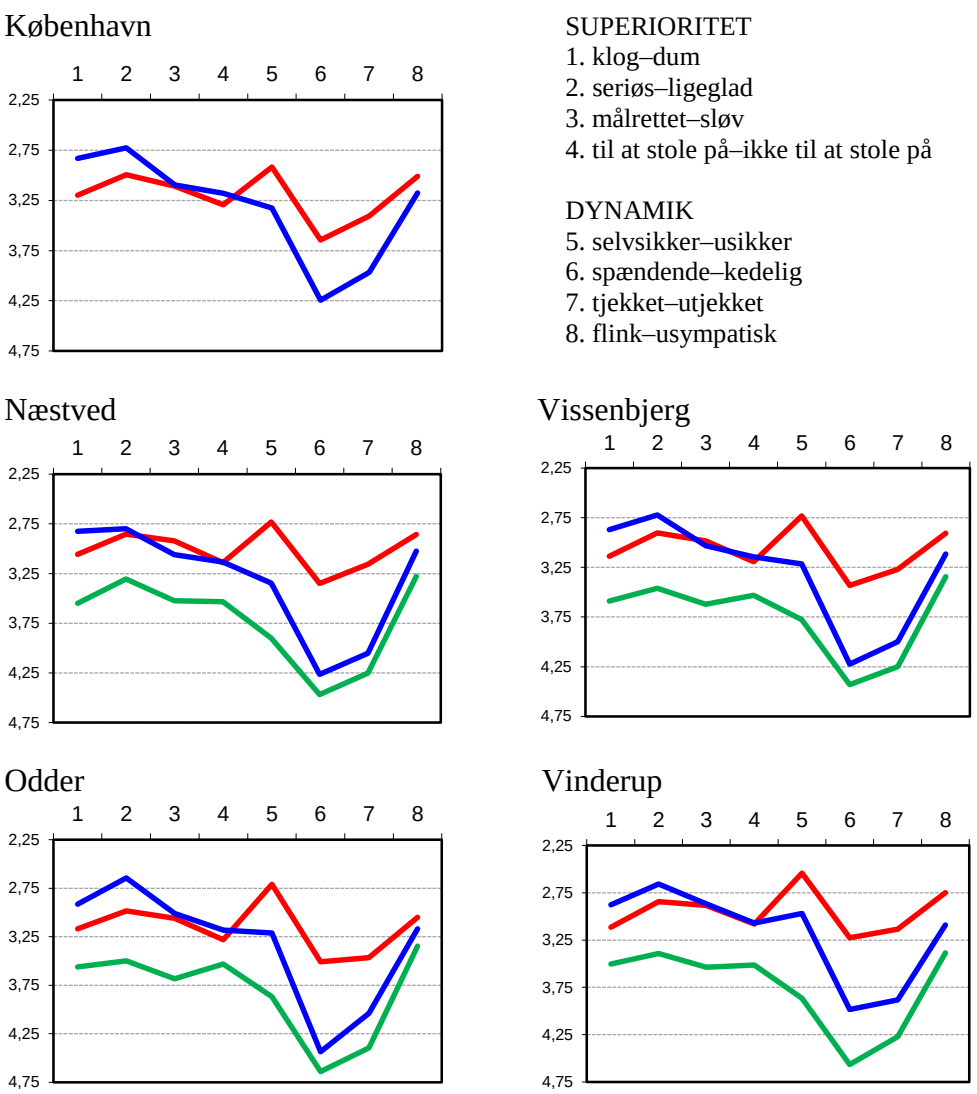
Den 'kønsløse' analyse af hvordan aksangerne vurderes de fem steder, er beskrevet i tidligere publikationer (fx Kristiansen 2009; Jensen, Kristiansen & Maegaard 2015), men gentages her som en velegnet måde at kridte banen op på. I Figur 1 (og alle de følgende figurer) repræsenterer tallene på X-aksen de 8 vurderingsskalaer – dvs. de *personlighedstræk* 1–8 der er vist i figuren: 1. *klog–dum*, 2. *seriøs–ligeglad*, 3. *målrettet–sløv*, 4. *til at stole på–ikke til at stole på*, 5. *selvsikker–usikker*, 6. *spændende–kedelig*, 7. *tjekket–utjekket*, 8. *flink–usympatisk*. Skalaerne havde 7 trin, fra 1 til 7. Kurverne i figuren er trukket gennem gennemsnitsscorerne på hver af de 8 skalaer. Jo lavere score (jo højere placering på Y-aksen), jo mere positiv vurdering – i den forstand at *klog* er mere positivt end *dum* osv.

Vores design giver mulighed for tre forskellige resultater hvad aksangernes rolle i social betydningsdannelse angår. Disse er fremstillet i Skema 3. Figur 1 viser meget klart vurderingsmønster 3: Aksangerne vurderes forskelligt, men ens de forskellige steder. Alle fem steder vurderes KONSERVATIV bedre end eller lige godt som MODERNE på skalaerne 1–4, mens MODERNE vurderes klart bedre på skalaerne 5–8. Personlighedstræk-skalaerne er ment at repræsentere sociale værdier der er vigtige i gruppe- og identitetsdannelsesprocesser blandt unge. Resultatmønstret indikerer at værdierne

Skema 3: Tre mulige vurderingsmønstre – og deres implikation mht. fortolkning af hvordan aksangerne indgår i social betydningsdannelse

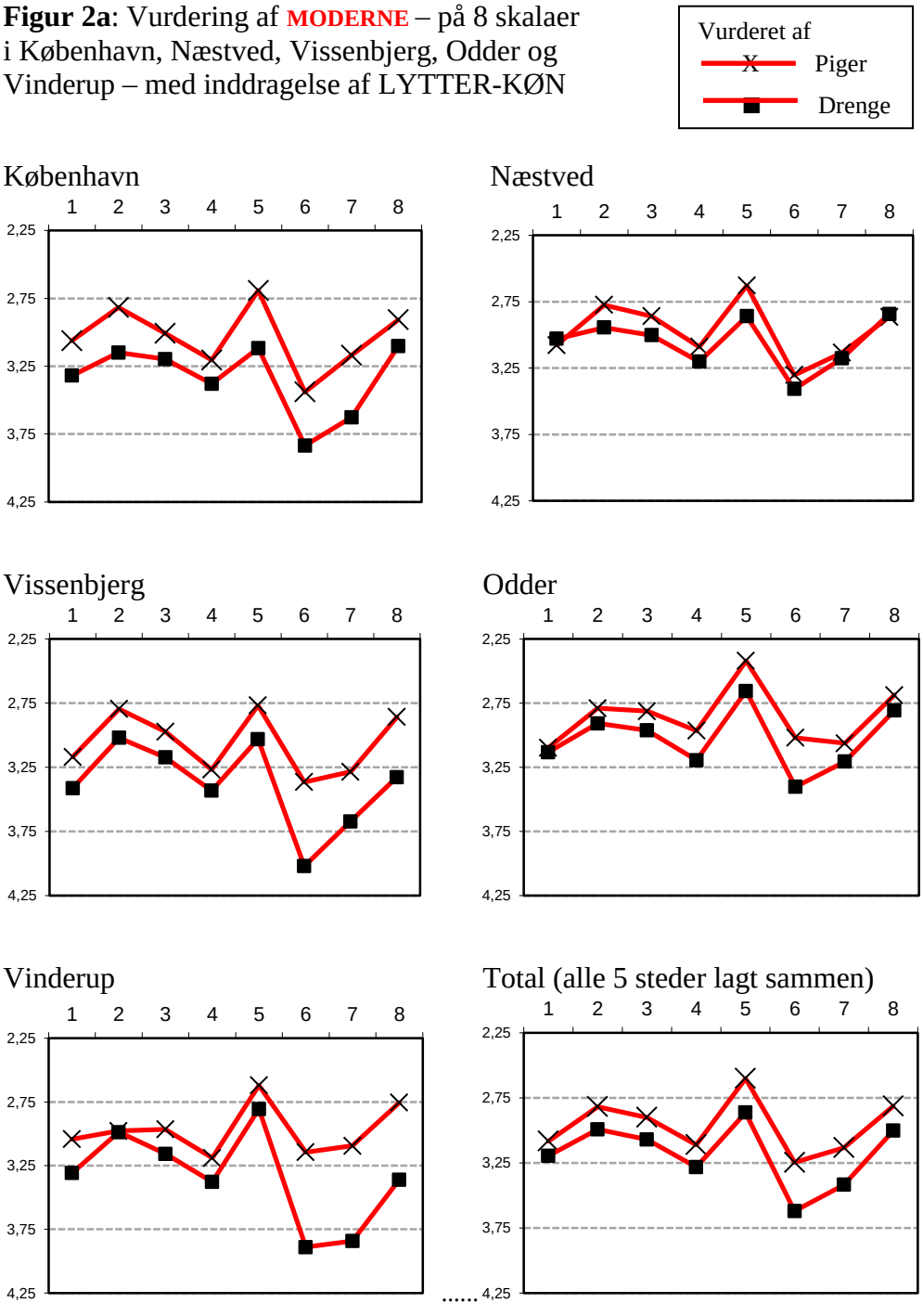
1	aksangerne vurderes ens	→	aksangforskelle indgår **ikke** i social betydningsdannelse
2	aksangerne vurderes forskelligt – og forskelligt de forskellige steder	→	aksangforskelle indgår i **lokal** social betydningsdannelse
3	aksangerne vurderes forskelligt – men ens de forskellige steder	→	aksangforskelle indgår i **national** social betydningsdannelse

Figur 1: Vurdering af **KONSERVATIV** (blå kurve) **MODERNE** (rød kurve) og **LOKAL** (grøn kurve) – på 8 skalaer i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – uden inddragelse af køn.

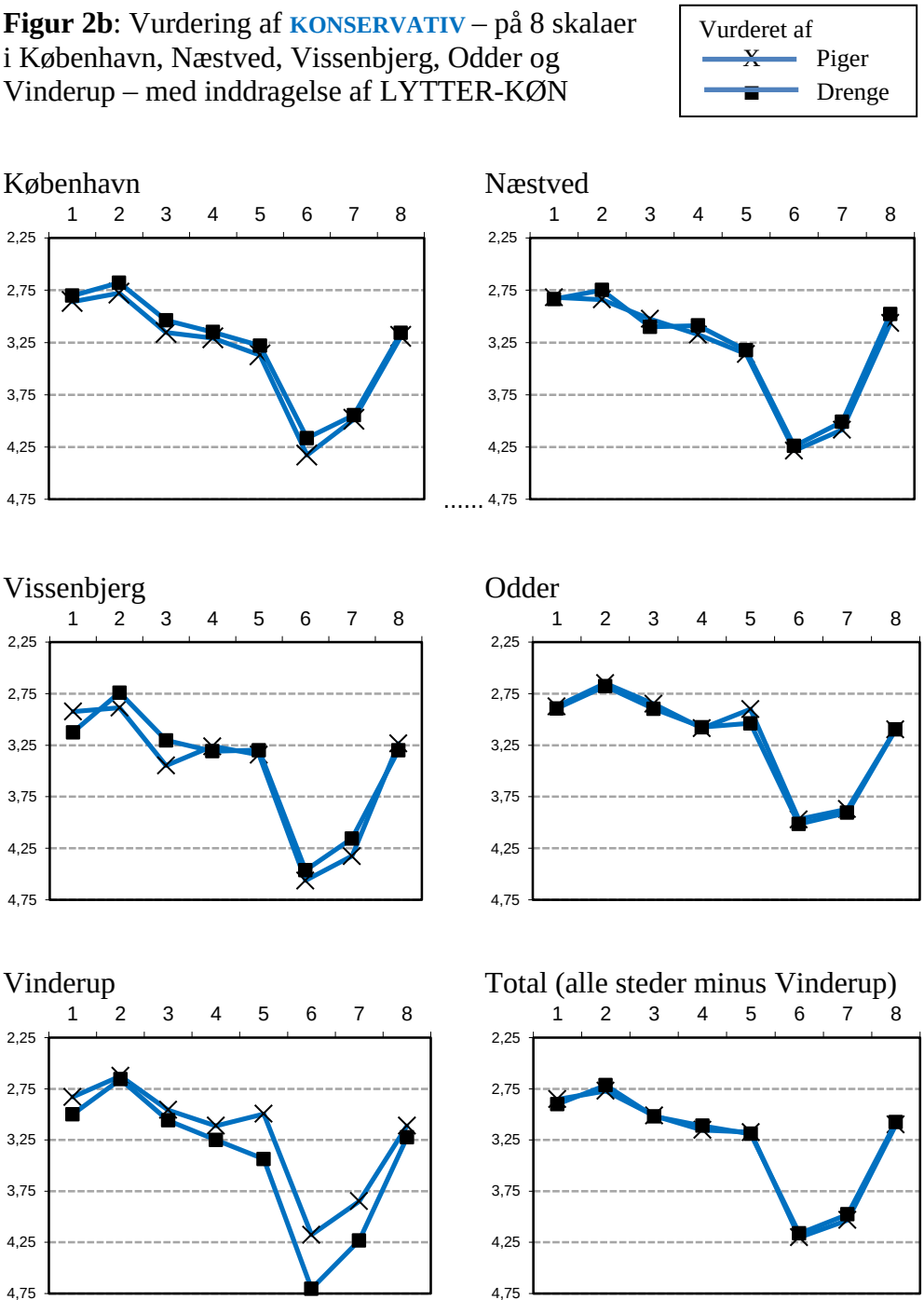

repræsenterer to underliggende vurderingsdimensioner – som vi på grundlag af de værdier der indgår, har valgt at benævne hhv. *superioritet* og *dynamik* (som angivet i figuren). Vi ser endvidere at de unge generelt (på alle værdier) nedvurderer den LOKALE aksang (dvs. københavnsk med en touch af

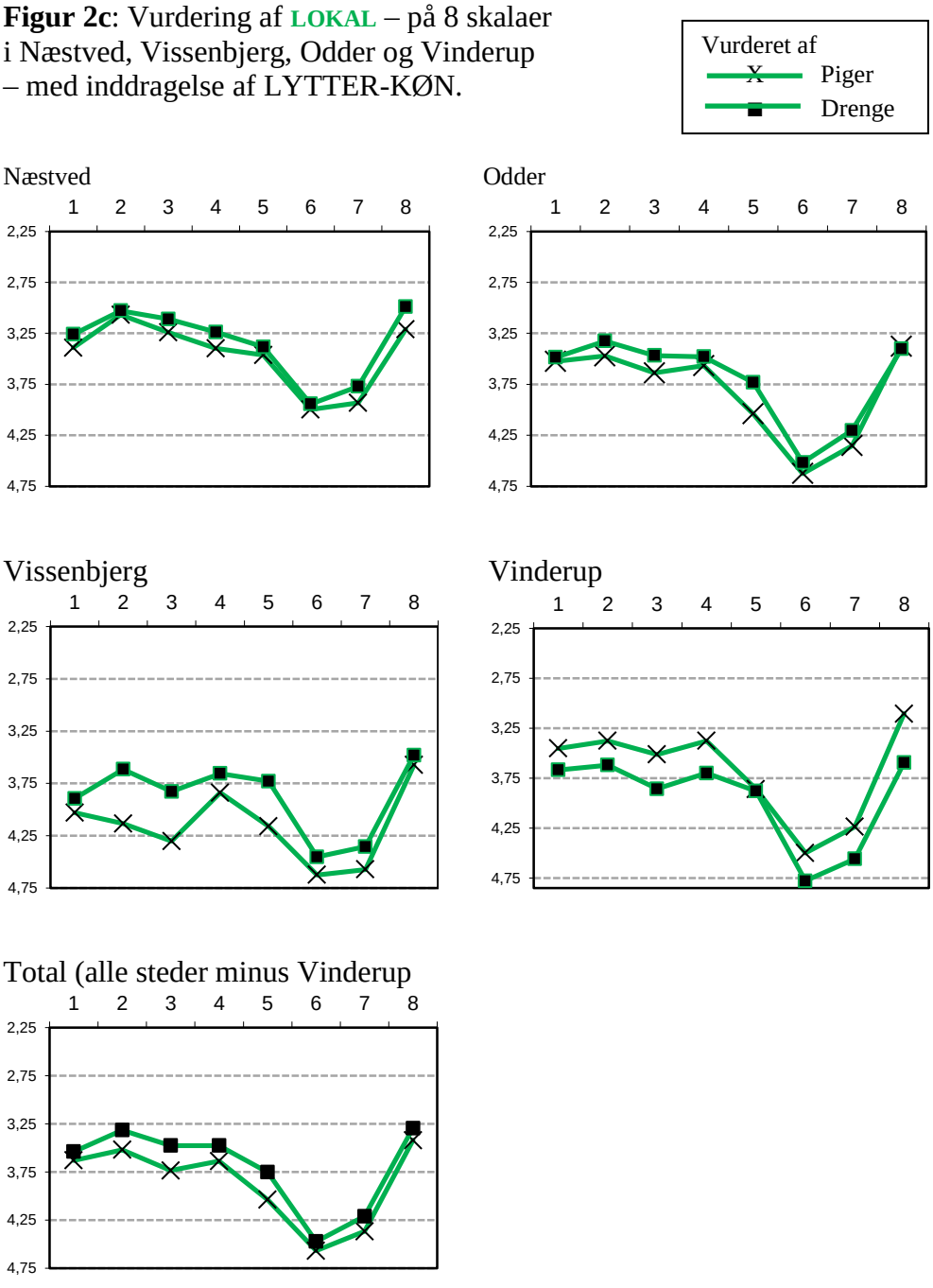
Figur 2a: Vurdering af **MODERNE** – på 8 skalaer i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af LYTTER-KØN

Figur 2b: Vurdering af **KONSERVATIV** – på 8 skalaer i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af LYTTER-KØN

Figur 2c: Vurdering af **LOKAL** – på 8 skalaer i Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af LYTTER-KØN.

lokal prosodisk farvning) i forhold til KONSERVATIV og MODERNE. Vi kan konkludere at den sociale betydning (i form af superioritets- og dynamik-værdier) der tilskrives KONSERVATIV/MODERNE/LOKAL-variationen (K/M/L-variationen), udgør en makrosocial ideologisk struktur der har stor gennemslagskraft blandt unge på nationalt plan.

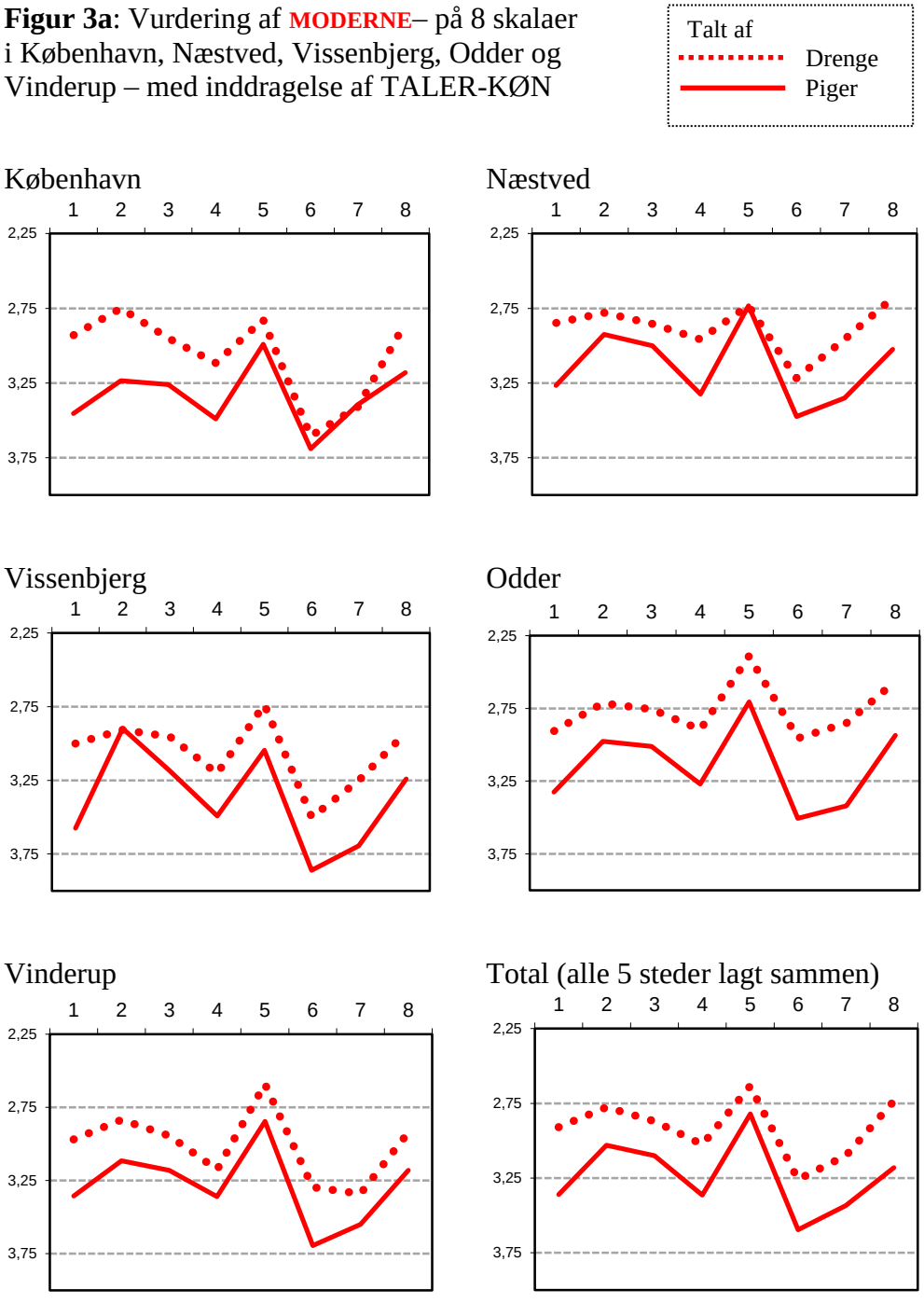
Analysetrin 2:
Aksangernes sociale betydning – med inddragelse af Lytter-køn
På de foregående tre sider vises vurderingen af de tre aksanger – MODERNE (Figur 2a), KONSERVATIV (Figur 2b) og LOKAL (Figur 2c) – når Lytter-køn inddrages i analysen.

Konklusion om Lytter-køns betydning
Lytter-køn spiller ind ved vurderingen af aksangerne i København, Næstved, Vissenbjerg og Odder – på helt ensartet vis, hvorfor vi kan operere med et Total-resultat der omfatter disse fire steder:
– MODERNE (uspecificeret mht. Taler-køn) vurderes stort set mere positivt af Pige-lyttere end af Drenge-lyttere (Figur 2a)
– KONSERVATIV (uspecificeret mht. Taler-køn) vurderes stort set ens af Pige-lyttere og Drenge-lyttere (Figur 2b)
– LOKAL (uspecificeret mht. Taler-køn) vurderes stort set mere positivt af Drenge-lyttere end af Pige-lyttere (Figur 2c)

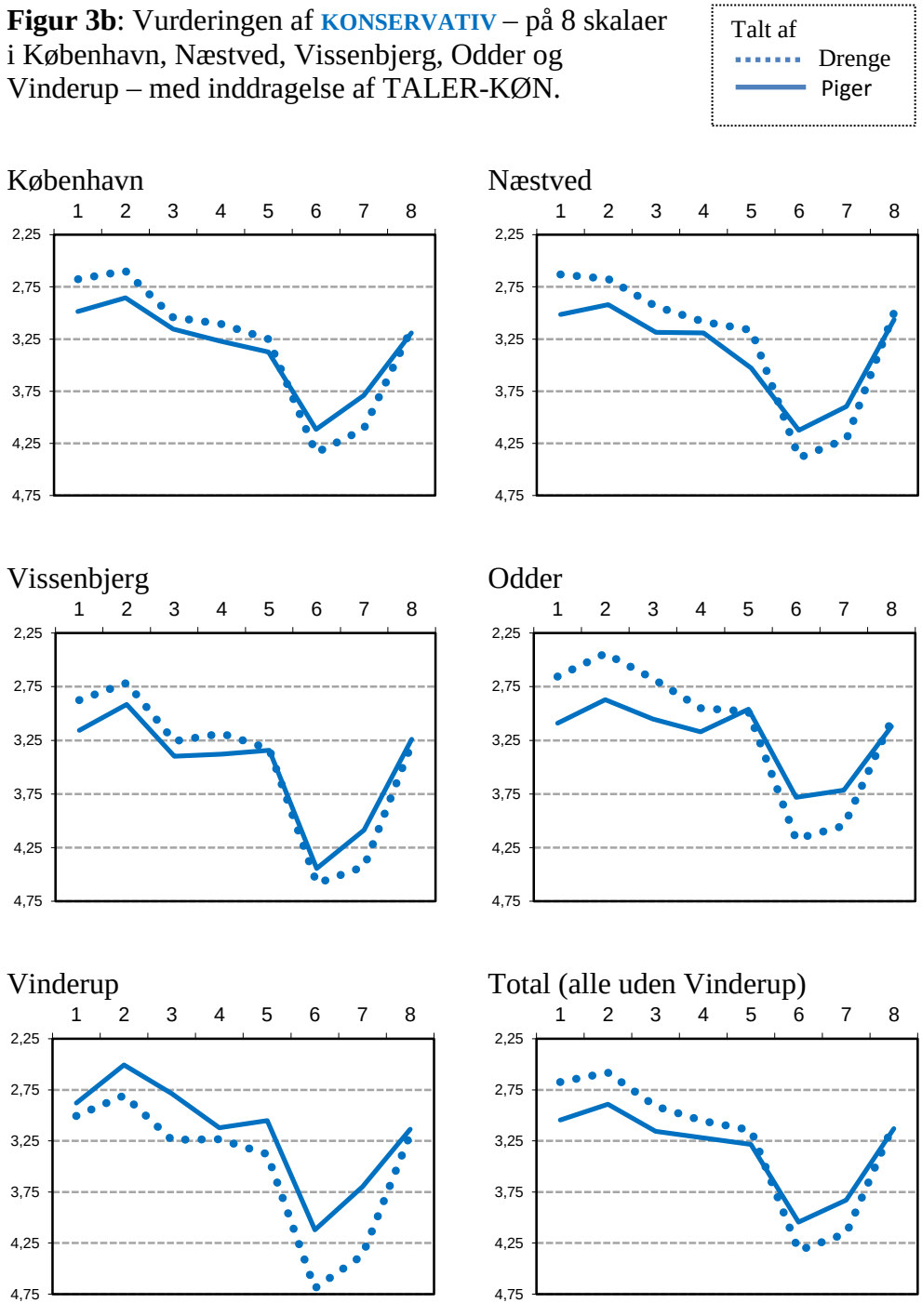
I Vinderup spiller Lytter-køn ikke ind ved vurderingen af aksangerne, idet Pige-lyttere vurderer alle talere (uanset aksang) mere positivt end Drenge-lyttere.

An**alysetrin 3:**
Aksangernes sociale betydning – med inddragelse af Taler-køn
På samme måde som ovenfor (mht. betydningen af Lytter-køn) følger på de næste tre sider vurderingen af de tre aksanger – MODERNE (Figur 3a), KONSERVATIV (Figur 3b) og LOKAL (Figur 3c) – når Taler-køn inddrages i analysen.

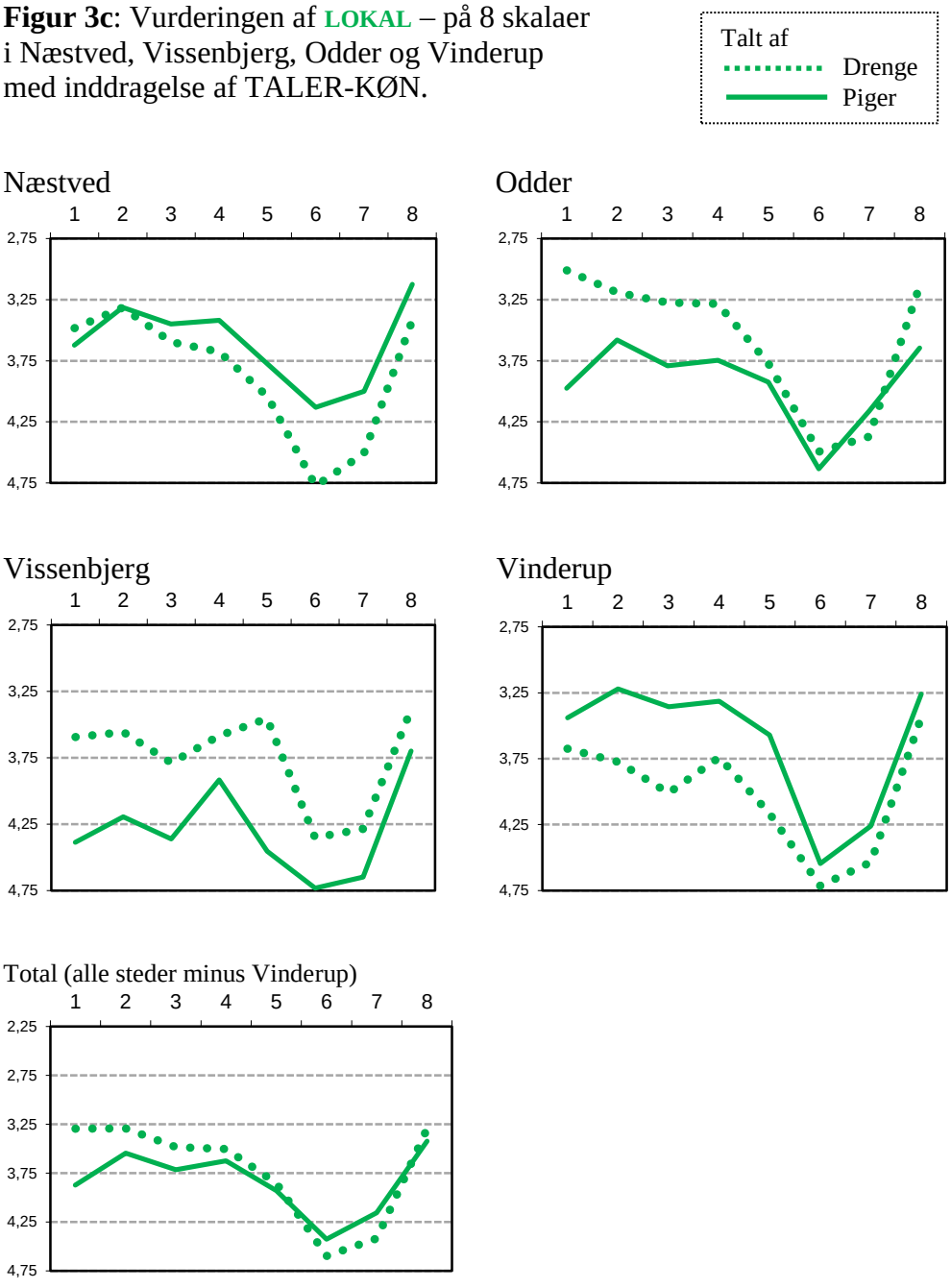
Figur 3a: Vurdering af **MODERNE**– på 8 skalaer i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af TALER-KØN

Figur 3b: Vurderingen af **KONSERVATIV** – på 8 skalaer i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af TALER-KØN.

Figur 3c: Vurderingen af **LOKAL** – på 8 skalaer i Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup med inddragelse af TALER-KØN.

Konklusion om Taler-køns betydning

Taler-køn gør en forskel for vurderingen af de tre aksanger:

Alle steder vurderes MODERNE Drenge-talere mere positivt end MODERNE Pige-talere stort set på alle skalaer. (Figur 3a)

Alle steder minus Vinderup vurderes KONSERVATIVE Drenge-talere mere positivt end KONSERVATIVE Pige-talere mht. superioritetsværdier (skalaerne 1–4). I dynamik-dimensionen fremstår kønsforskellen klar og konsistent mht. værdierne *spændende* og *tjekket* (skalaerne 6 og 7), hvor KONSERVATIVE Drenge-talere omvendt vurderes mere negativt end KONSERVATIVE Pige-talere. I Vinderup vurderes KONSERVATIVE Pige-talere generelt mere positivt end KONSERVATIVE Drenge-talere. (Figur 3b)

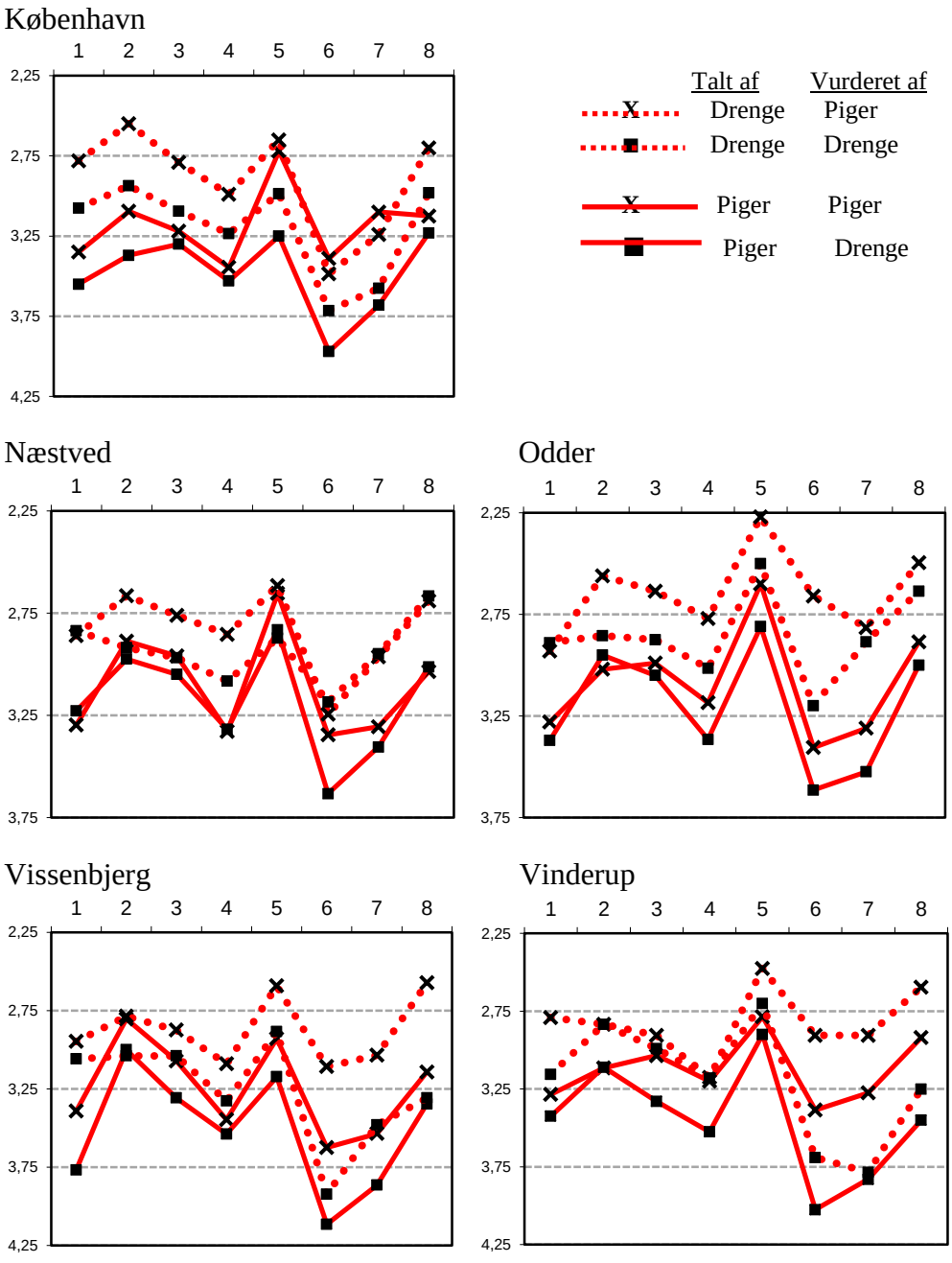
Billedet er mindre entydigt mht. LOKAL. Det kan dog bemærkes at Vinderup igen skiller sig ud. I Næstved, Odder og Vissenbjerg gælder det at LOKALE Drenge-talere, i sammenligning med LOKALE Pige-talere, kommer relativt set bedre ud på superioritetsværdier end på dynamikværdier. I Vinderup er det omvendt: I sammenligningen med LOKALE Pige-talere, kommer LOKALE Drenge-talere relativt set bedre ud på dynamikværdier end på superioritetsværdier (Figur 3c).

Analysetrin 4:

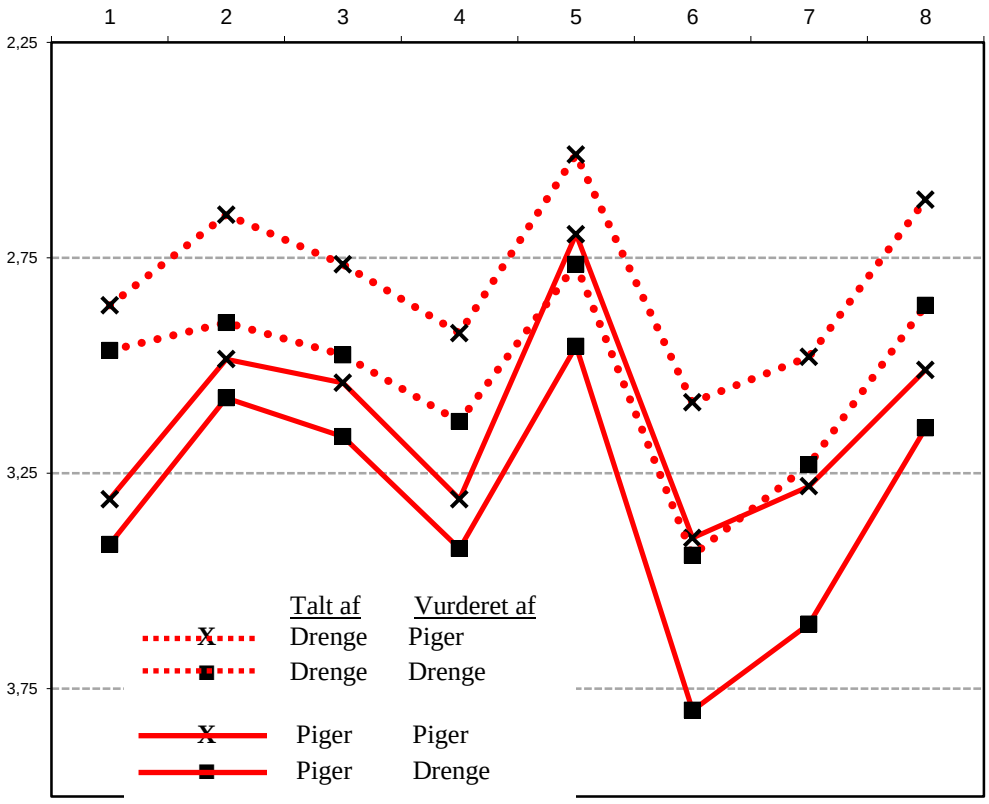
Aksangernes sociale betydning – med inddragelse af Taler/Lytter-køn

Analyserne der præsenteres i figurerne på de følgende sider, inddrager kønnet vurdering af kønnede aksanger – og sætter således fokus på samspillet mellem Taler-køn og Lytter-køn i de forhandlinger af social betydning der drejer sig om K/M/L-variationen. Da figurerne her indeholder fire kurver, er Total-resultatet (for de steder der fremviser tilstrækkeligt ensartede resultater til at de kan lægges sammen) givet i større format på en side for sig for at lette aflæsningen.

Figur 4a(i): Vurdering af **MODERNE**– på 8 skalaer i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af Taler/Lytter-køn

Figur 4a(ii): MODERNE (alle 5 steder lagt sammen)

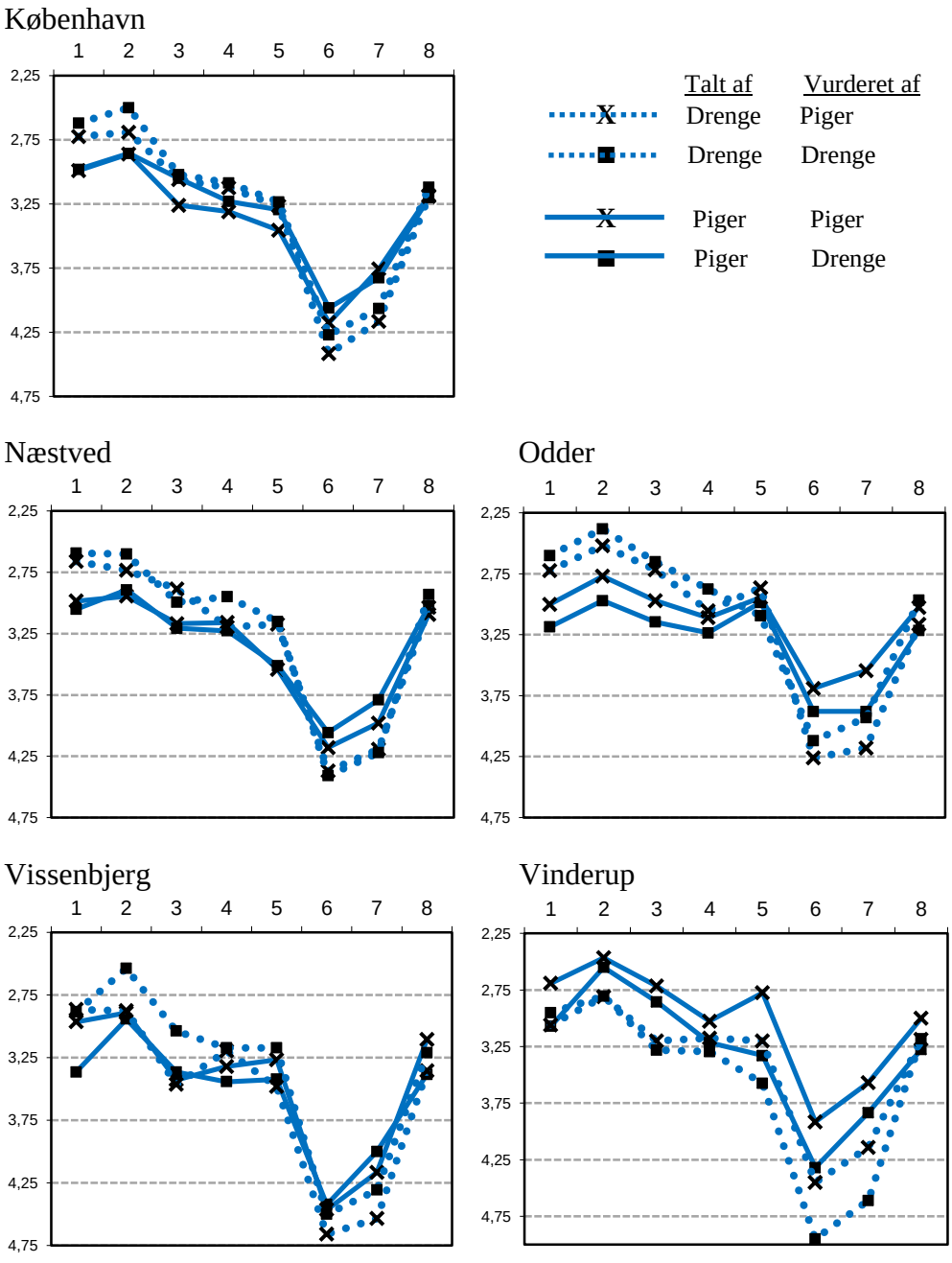
Igen ligner vurderingsmønstrene de fem steder hinanden så meget (Figur 4a(i)) at vi kan lave en samlet analyse på det Totale datamateriale (Figur 4a(ii)). Når både Taler-køn og Lytter-køn inddrages i analysen, ser vi at:

MODERNE Drenge-talere vurderes generelt (på alle værdier) mest positivt af Pige-lyttere (den øverste kurve)

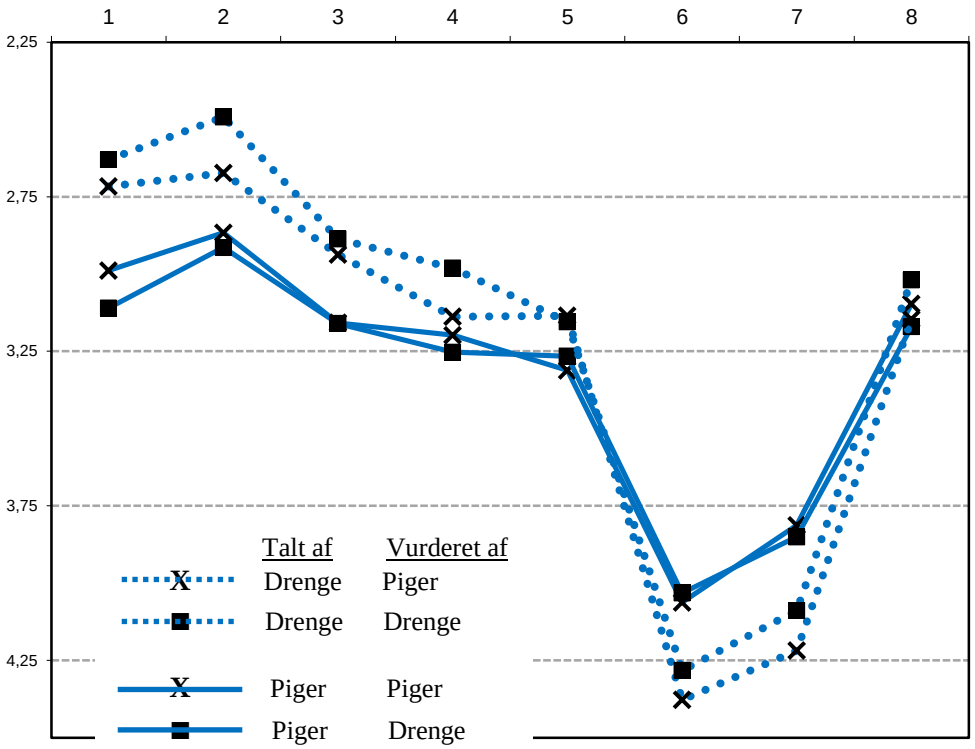
MODERNE Pige-talere vurderes generelt (på alle værdier) mest negativt af Drenge-lyttere (den nederste kurve)

Der er langt mindre eller ingen forskel på hvordan de to køn vurderer MODERNE når det tales af deres eget køn (de to kurver i midten). Det gælder især vurderingerne i dynamikdimensionen (de fire sidste skalaer), hvilket vel at mærke dækker over betydelig variation de fem steder imellem (se Figur 4a(i)).

Figur 4b(i): Vurdering af KONSERVATIV – på 8 skalaer i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af Taler/Lytter-køn

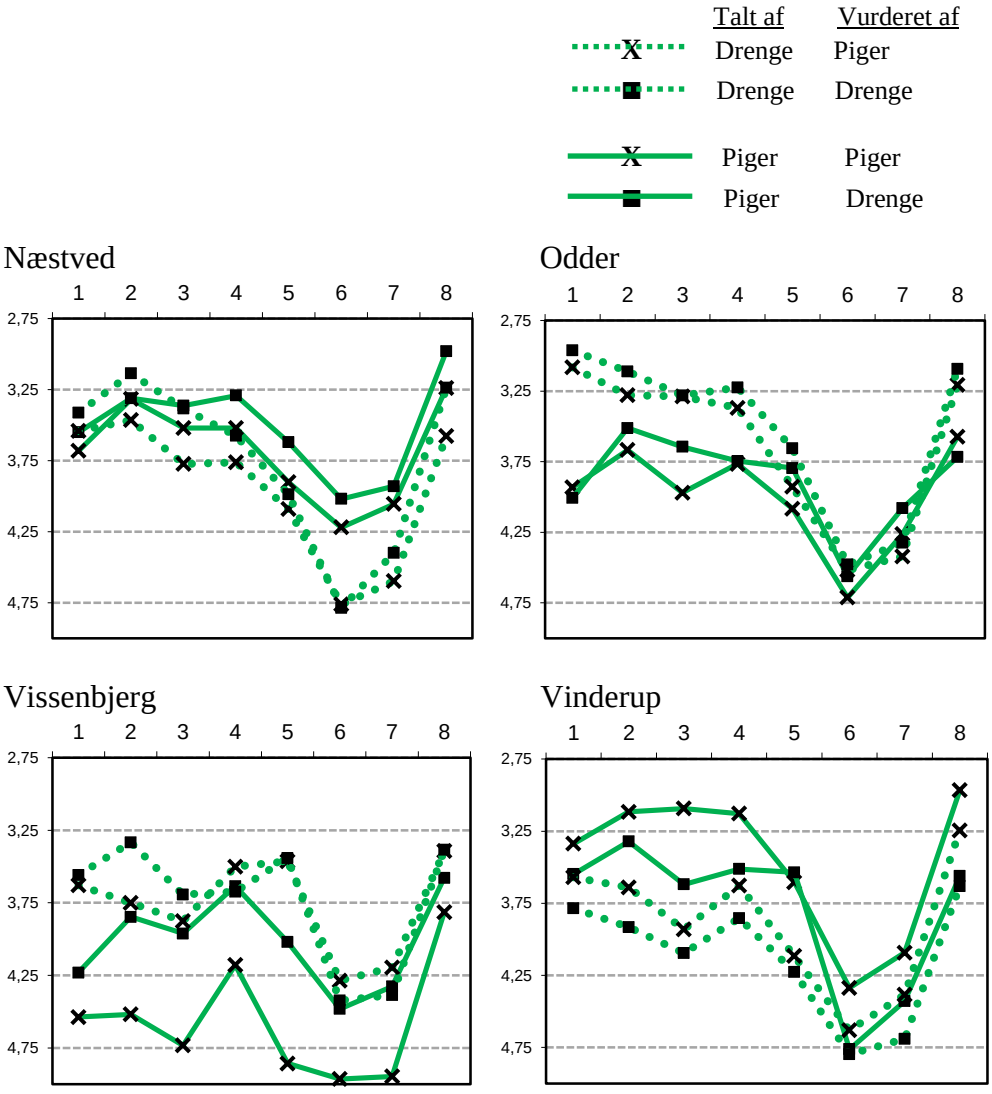
Figur 4b(ii): KONSERVATIV (alle steder minus Vinderup lagt sammen)

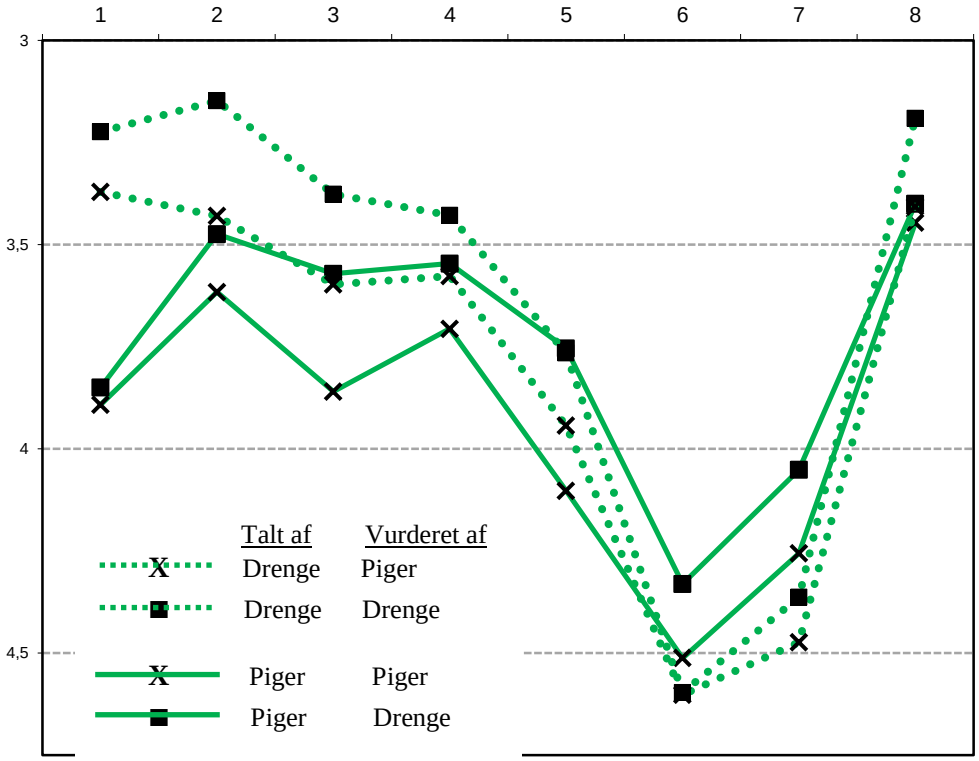
Når både Taler-køn og Lytter-køn inddrages i analysen, ser vi at Piger og Drenge (som Lyttere) er meget enige om den relative op- og nedvurdering af kønnet KONSERVATIV som vi så i Figur 3b – dog med en lille tendens til at Drenge-talere generelt vurderes mere positivt af Drenge end af Piger (de to prikkede kurver).

Også i Vinderup gælder det at de to køn er overvejende enige om hvordan kønnet KONSERVATIV skal vurderes (se Vinderup i Figur 4b(i): De to heltrukne kurver ligger overvejende øverst, de to stiplede overvejende nederst. Der er dog en bemærkelsesværdig tendens i Vinderup til at Pigerne generelt opvurderer KONSERVATIVE Pige-talere (den øverste kurve), mens Drengene generelt nedvurderer KONSERVATIVE Drenge-talere, mest markant i dynamikdimensionen (den nederste kurve).

Figur 4c(i): Vurdering af **LOKAL** – på 8 skalaer i Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup – med inddragelse af Taler/Lytter-køn

Figur 4c(ii): LOKAL (Næstved, Vissenbjerg og Odder lagt sammen)

Når både Taler-køn og Lytter-køn inddrages i analysen, ser vi for Næstved, Vissenbjerg og Odders vedkommende at:

– LOKALE Drenge-talere (prikkede kurver) stort set vurderes mere positivt af Drenge-lyttere end af Pige-lyttere (mere markant mht. superioritet end mht. dynamik)

– LOKALE Pige-talere (heltrukne kurver) stort set vurderes mere positivt af Drenge-lyttere end af Pige-lyttere (forskellen er lille i Næstved og Odder, meget markant i Vissenbjerg).

Vinderup fremviser igen det omvendte mønster: Såvel LOKALE Drenge-talere som LOKALE Pige-talere vurderes mere positivt af Pige-lyttere end af Drenge-lyttere.

I Vinderup gælder det altså både mht. KONSERVATIV og LOKAL at Pige-lyttere synes bedst om Pige-talere, og at Drenge-lyttere synes dårligst om Drenge-talere. Dette mønster er det omvendte af hvad vi fandt for MODERNE,

i Vinderup på samme måde som de øvrige steder (se Figur 4a(i) og 4a(ii)), hvor Pige-lyttere synes bedst om MODERNE Drenge-talere, mens Drengene synes dårligst om MODERNE Pige-talere.

Opsummering om køn-og-aksang-ideologi i sociale identitetsprocesser blandt unge i Danmark

Hvis vi holder Vinderup udenfor, kan resultaterne af vores firetrinanalyse opsummeres generelt som vist i Skema 4:

Skema 4: Opsummering af køn-og-aksang-samspillet

> (aksang/taler-køn) vurderes mere positivt end.../(lytter-køn) vurderer mere positivt end…
< (aksang/taler-køn) vurderes mere negativt end../(lytter-køn) vurderer mere negativt end...
= (aksang/taler-køn) vurderes ens med …/(lytter-køn) vurderer ens med…

Analysetrin		Ak-sang	Vurderings-dimension	Resultat	Implikation
1	uden ind-dragelse af KØN		superioritet dynamik	**KON** >/= **MOD** > **LOK** **MOD** > **KON** > **LOK**	AKSANG gør en forskel
2	med ind-dragelse af LYTTER-KØN	**KON**	generelt	Drenge-lyttere = Pige-lyttere	KØNNET VURDERING gør en forskel i forhold til AKSANG
		MOD	generelt	Drenge-lyttere < Pige-lyttere	
		LOK	generelt	Drenge-lyttere > Pige-lyttere	
3	med ind-dragelse af TALER-KØN	**KON**	superioritet dynamik	Drenge-talere > Pige-talere Drenge-talere </= Pige-talere	KØNNET AKSANG gør en forskel
		MOD	generelt	Drenge-talere > Pige-talere	
		LOK	Drenge-talere relativt bedre i forhold til Pige-talere på superioritet end på dynamik		
4	med ind-dragelse af LYTTER-KØN og TALER-KØN	**KON**	generelt	Drenge-talere: Drenge-lyttere = Pige-lyttere Pige-talere: Drenge-lyttere = Pige-lyttere	KØNNET VURDERING gør ingen forskel i for-hold til KØNNET AKSANG
		MOD	generelt	Drenge-talere: Drenge-lyttere < Pige-lyttere Pige-talere: Drenge-lyttere < Pige-lyttere	
		LOK	generelt	Drenge-talere: Drenge-lyttere > Pige-lyttere Pige-talere: Drenge-lyttere > Pige-lyttere	

På analysetrin 1 er kønsdistinktionen til stede både blandt Talerne (stimulusstemmerne) og Lytterne (informanterne), men køn inddrages ikke i analyserne. Fokus er på vurderingen af aksangerne KONSERVATIV, MODERNE og LOKAL. Vi kan konstatere at når unge danskere forholder sig til K/M/L-variationen, synes de bedst om MODERNE når vurderingsperspektivet (i form af personlige egenskaber) er social dynamik, mens KONSERVATIV klarer sig lige godt eller bedre når vurderingsperspektivet er social superioritet. De synes generelt dårligst om den LOKALE aksang, som i de flestes tilfælde er deres eget sprog. Eftersom aksangerne vurderes forskelligt, kan vi konkludere at K/M/L-variationen indgår i sociale identitetsprocesser blandt unge i Danmark, og eftersom den forskellige vurdering er ens alle steder – Vinderup inkluderet –, kan vi konkludere at den afdækkede aksang-ideologi er herskende på nationalt plan.

Når vi så retter fokus mod køn-og-aksang-ideologi, og først inddeler de vurderende Lyttere i Piger og Drenge, men udlader at kønsinddele Talerne (analysetrin 2), finder vi at den relative opvurdering af MODERNE er mere udtalt blandt Pigerne end blandt Drengene. Omvendt er Drengene generelt mere positive end Pigerne over for LOKAL, mens de to køn vurderer KONSERVATIV helt ens. Vi kan altså konkludere at Lytter-kønnet giver forskel i vurderingen af de tre aksanger – og dermed at K/M/L-variationen er i spil når unge danskere gør deres erfaringer med kønsdistinktionen og skaber deres egen kønsidentitet.

Når vi dernæst inddeler Talerne i Piger og Drenge, men undlader at kønsinddele Lytterne (analysetrin 3), finder vi at den relative opvurdering af MODERNE er mere udtalt for Drenge-talere end for Pige-talere. Forholdet gælder generelt, altså i begge vurderingsdimensioner. I vurderingen af KONSERVATIV spiller værdi-distinktionen ind, idet Drenge-talere vurderes mere positivt i superioritetsdimensionen, mens Pige-talere klarer sig lige godt eller endog bedre i dynamikdimensionen (se Figur 3b Total). Det gælder ligeledes for LOKALE Drenge-talere at de i forhold til LOKALE Pige-talere klarer sig relativt bedre i superioritetsdimensionen end i dynamikdimensionen. Vi kan konkludere at også Taler-kønnet har betydning for hvordan K/M/L-variationen vurderes.

I og med at vi har fundet at både Lytter-køn og Taler-køn er i spil når de unge forholder sig til K/M/L-variationen, forekommer det rimeligt at antage at en analyse hvor både Talere og Lyttere inddeles i Piger og Drenge (analysetrin 4), vil resultere i et mere komplekst billede. Imidlertid giver ikke denne sidste analyse et overordnet set mere komplekst køn-og-aksang-samspil end det vi fandt på analysetrin 2, idet Piger og Drenge som Lyttere er enige om hvordan Piger og Drenge skal op- og nedvurderes i forhold til hinanden som Talere af de tre aksanger:

– Såvel KONSERVATIVE Drenge-talere som KONSERVATIVE Pige-talere vurderes generelt ens af både Drenge-lyttere og Pige-lyttere.

– Såvel MODERNE Drenge-talere som MODERNE Pige-talere vurderes generelt mere positivt af Pige-lyttere end af Drenge-lyttere.

– Såvel LOKALE Drenge-talere som LOKALE Pige-talere vurderes generelt mere positivt af Drenge-lyttere end af Pige-lyttere.

Med andre ord: Når Piger og Drenge som Lyttere enten op- eller nedvurderer et af kønnene som Talere af en aksang, så op- eller nedvurderer de samtidig det andet køn på samme måde. Overordnet set er der således ikke tegn på kønssolidaritet i datamaterielet. Det er ikke sådan at Pige-lyttere favoriserer Pige-talere og Drenge-lyttere favoriserer Drenge-talere. Når Piger er mere positive end Drenge over for MODERNE Pige-talere, er de også mere positive over for MODERNE Drenge-talere. Når Drenge er mere positive end Piger over for LOKALE Drenge-talere, er de også mere positive over for LOKALE Pige-talere. Den eneste tendens til kønssolidaritet i denne forstand ses i vurderingen af KONSERVATIV i den udstrækning der er en tendens til at Drenge er mere positive end Piger over for KONSERVATIVE Drenge-talere, mens der ingen forskel er i kønnenes vurdering af KONSERVATIVE Pige-talere. Se Figur 4b(ii).

Der kan dog peges på træk i billedet af MODERNE og LOKAL der indikerer at kønnet vurdering af kønnet aksang ikke er uden betydning i de kønsforhandlinger unge danskere involveres i:

Billedet af den kønnede vurdering af kønnet MODERNE (Figur 4a(ii)) viser lille eller ingen forskel på kønnenes vurdering når MODERNE tales af deres eget køn, men stor forskel når det tales af det modsatte køn: Pigerne sy-

nes bedst om MODERNE som Drenge-tale, mens Drengene synes dårligst om MODERNE som Pige-tale. Der synes altså at hæfte noget maskulint ved MODERNE, som opvurderes mere af Piger end Drenge når det høres i Drenge-tale, og som nedvurderes mere af Drenge end Piger når det høres i Pige-tale.

Et lignende, men omvendt billede, ses med hensyn til den kønnede vurdering af kønnet LOKAL (Figur 4c(ii)), begrænset til superioritetsdimensionen: Der er lille eller ingen forskel på kønnenes vurdering når LOKAL tales af det modsatte køn (gælder ikke træk 1), men stor forskel når det tales af eget køn: Drengene synes bedst om LOKAL som Drenge-tale, mens Pigerne synes dårligst om LOKAL som Pige-tale. Der synes altså at hæfte noget maskulint ved LOKAL, som opvurderes mere af Drenge end Piger når det høres i Drenge-tale, og som nedvurderes mere af Piger end Drenge når det høres i Pige-tale.

Køn-og aksang i Vinderup

Vinderup adskiller sig ikke fra de øvrige steder hvad den 'kønsløse' vurdering af aksangerne angår (Figur 1), ej heller hvad den kønnede vurdering af MODERNE angår (Figur 2a), og ej heller hvad vurderingen af kønnet MODERNE angår (Figur 3a).

Men resultaterne for de unge i Vinderup ser anderledes ud end de andre steder når køn inddrages i analysen af KONSERVATIV og LOKAL. Når Lytterkøn inddrages, er det ikke kun mht. MODERNE (som de andre steder) at Pige-Lytterne er de mest positive, men også mht. KONSERVATIV (Figur 2b) og LOKAL (Figur 2c). Og når Taler-køn inddrages, er det ikke kun mht. MODERNE (som de andre steder) at Pige-Talerne generelt vurderes mest positivt, men også mht. KONSERVATIV (Figur 3b) og LOKAL (Figur 3c).

I Vinderup er det altså sådan at Pige-Lyttere er mere positive end Drenge-Lyttere i deres vurderinger uanset hvilken aksang de vurderer, og Pige-Talere vurderes mere positivt end Drenge-Talere uanset hvilken aksang de taler.

Både den større positivitet blandt Pige-Lyttere og den større positivitet over for Pige-Talere har naturligvis med kønsforskelle at gøre, men i og med at de to køn både vurderer og vurderes ganske uafhængigt af den

K/M/L-variation som der reageres på i masketesten, må vi sige at køn-og-aksang-ideologi ikke spiller den store rolle, om overhovedet nogen, når unge i Vinderup forhandler kønsidentitet.

Der kan alligevel peges på et par vurderingsmønstre der – ved at adskille sig fra vurderingsmønstret de andre steder – kan læses som udtryk for (en anden) køn-og-aksang-ideologi. Det gælder dels det forhold at LOKALE Drenge-talere, i sammenligning med LOKALE Pige-talere, kommer relativt set dårligere ud på superioritetsværdier end på dynamikværdier (hvor de andre steder har det omvendt; Figur 3c), dels det forhold at Pige-lyttere synes bedst om Pige-talere og at Drenge-lyttere synes dårligst om Drenge-talere både mht. KONSERVATIV (hvor de andre steder ikke har nogen sådan forskel; Figur 4b(i) og 4b(ii)) og mht. LOKAL (hvor de andre steder ikke har nogen sådan forskel i dynamikdimensionen, og den omvendte forskel i superioritetsdimensionen; Figur 4c(i)).

Hvilken rolle spiller køn-og-aksang-ideologien i ændringerne af det danske sprogsamfund?

K/M/L-variationen udgør en sproglig og sprogideologisk kampplads som findes i alle danske lokalsamfund, og i alle unge danskere. Det er i første række M-træk der vinder frem og L-træk der opgives, og denne ændring i sprogbrugen svarer til den relative ideologiske op- og nedvurdering, idet de LOKALE aksanger helt generelt (alle steder og på alle sociale værdier) nedvurderes i forhold til KONSERVATIV og MODERNE, hvoraf MODERNE totalt set vurderes mest positivt, og i særdeleshed mht. den form for dynamik der kan siges at karakterisere vor tids medieoffentlighed. Holdningernes samsvar med ændringerne i brug gælder vel at mærke kun for de *underbevidst* tilkendegivne holdninger (Figur 1), ikke for de *bevidst* tilkendegivne holdninger (Skema 1 Totalt). På den baggrund har vi ved Sprogforandringscentret argumenteret for at der i det danske sprogsamfund findes to ideologiske systemer eller værdiset knyttet til den sproglige variation, og at det er vigtigt at holde sig dette klart når man interesserer sig for at forklare sprog(samfunds)ændringer, for der er stor forskel på hvordan de to værdisæt indgår i

kampen om sprogbrugen (Kristiansen 2011; Maegaard et al 2013; Jensen, Kristiansen & Maegaard 2015).

Hvordan ser denne problematik så ud når vi inddrager køn i analyserne? Hvis vi først ser på værdihierarkiseringen af dialektnavne (Skema 1), kan vi konstatere at Piger og Drenge stort set producerer den Totale rækkefølge (hvor de *lokale dialekter* foretrækkes frem for *rigsdansk* og *københavnsk*) og dermed understøtter billedet af at de *bevidst* tilkendegivne holdninger drejer sig om noget andet end sproglig variation og forandring. Dog kan der nok i et par tilfælde siges at Pigerne er holdningsmæssigt mere i samsvar med brugsændringerne i samfundet end Drengene. Det kan siges om Pigerne i Vissenbjerg når de er mere positive til bysproget *odenseansk* end til *fynsk* (mens Drengene har det omvendt), og det kan siges om Pigerne i Odder når de placerer *københavnsk* på linje med *rigsdansk* (mens Drengene placerer *københavnsk* klart lavere).

Med baggrund i grundantagelsen om at underbevidst tilkendegivne holdninger samsvarer med (og evt. driver) sprogbrugsændringer, vender vi os dernæst mod de *underbevidste* holdningstilkendegivelser i masketesten og spørger: Hvad kan vi ud fra de fundne holdningsmønstre sige om kønnenes rolle som hhv. dynamo og bremseklods i de sprog(samfunds)ændringer dagens unge lever i og med? (Vi ser her bort fra Vinderup.)

Med hensyn til KONSERVATIV kunne vi konstatere (se Figur 4b(ii)) at distinktionen mellem superioritetsværdier og dynamikværdier betyder mere for vurderingen af Drenge-talere end Pige-Talere: KONSERVATIVE Drenge-Talere opvurderes mere end KONSERVATIVE Pige-Talere mht. superioritet, og nedvurderes mere mht. dynamik. Men i og med at Piger og Drenge er enige om denne vurdering, er det ingen af kønnene der kan siges at føre an i den fundne op- og nedvurdering.

Det samlede vurderingsmønster hvad K-farvet sprogbrug angår, virker stabilt – og uden væsentlig betydning for køn-og-aksang-ideologiens rolle i de aktuelle sprog(samfunds)ændringer. Vurdering af K-farvet sprogbrug udgør ikke indspil i de unges forhandlinger af kønsidentitet på samme måde som vurdering af den mere offensive M-farvede sprogbrug og den defensive L-farvede sprog.

Også med hensyn til LOKAL gælder det (se Figur 4c(ii)) at distinktionen mellem superioritetsværdier og dynamikværdier betyder mere for vurderingen af Drenge-talere end Pige-Talere. Mønstret i dynamikdimensionen er mindre klart, men i superioritetsdimensionen ser vi et klart billede af at L-farvning vurderes mere positivt som Drenge-sprog end som Pige-sprog – med en præcisering som ikke gjaldt for K-farvning, nemlig at den kraftigste relative opvurdering gælder LOKALE Drenge-Talere og skyldes Drenge, mens den kraftigste relative nedvurdering gælder LOKALE Pige-Talere og skyldes Piger.

Dette samlede billede fortæller at Piger bærer et større ideologisk ansvar end Drenge for at L-farvet sprogbrug er på defensiven.

Hvem har så det største ideologiske ansvar for at M-farvet sprogbrug er på offensiven? Det er i vurderingen af MODERNE at den kombinerede indvirkning fra Taler-køn og Lytter-køn ses tydeligst (se Figur 4a(ii)). Den kraftigste relative opvurdering gælder Drenge-Talere og skyldes Piger, mens den kraftigste relative nedvurdering gælder Pige-Talere og skyldes Drenge. Dette mønster gælder generelt, i begge vurderingsdimensioner og i alle samfund. Det er svært at forestille sig andet end København som udbredelsescenter for denne fælles ideologi.

Det kan måske forbavse at Pigernes opvurdering af M-farvet sprogbrug synes at hænge fast i en traditionel forestilling om at traditionelt lavsociale københavnske sprogtræk (sådanne indgår i testens M-farvede sprogbrug) er maskuline – idet Pigernes opvurdering er stærkere for Drenge-talere end for Pige-talere – men måske er det kun et spørgsmål om tid. Ved at kikke tilbage på Figur 4a(i) kan man finde et enkelt eksempel på at MODERNE Pige-talere vurderes mest positivt af Piger: Det ses i København, og det drejer sig om de måske mest udprægede dynamik-værdier *spændende* og *tjekket* (skalaerne 6 og 7). Det er de københavnske Piger, med opslutning fra unge Piger landet over, som går i spidsen for den generelle sociale opvurdering af MODERNE.

Det samlede holdningsbillede mht. L-farvet og M-farvet sprogbrug peger på Pigerne som sprog(samfunds)ændringernes sprogideologiske dynamo.

Litteratur

Gregersen, Frans & Tore Kristiansen (red.) 2015: *Hvad ved vi nu – om danske talesprog?*. København: Sprogforandringscentret.

Gregersen, Frans & Tore Kristiansen. 2015. Indledning, Sprogforandring i virkelig tid. Frans Gregersen & Tore Kristiansen (red.). 9–45.

Grondelaers, Stefan & Tore Kristiansen 2013: On the need to access deep evaluations when searching for the motor of standard language change. Tore Kristiansen & Stefan Grondelaers (eds.) *Language (De)-standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus. 9–52.

Jensen, Torben Juel, Tore Kristiansen & Marie Maegaard 2015: Sprogforandring og sprogholdninger. Frans Gregersen & Tore Kristiansen (red.). 49–65.

Kristiansen, Tore 2009: The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41. 167–192.

Kristiansen, Tore 2010: Om betydningen af den senmoderne danske (K/M/L)-variation som henholdsvis Pige-sprog og Drenge-sprog. *Skandinaviske sprogstudier* 1. 132–151. http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sss/article/view/3793.

Kristiansen, Tore 2011: Attitudes, ideology and awareness. Ruth Wodak, Barbara Johnston & Paul Kerswill (eds.) *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington DC: SAGE Publications. 265–278.

Kristiansen, Tore under udg.: Sharedness and variability in language regard among young Danes: Focus on gender. Betsy E. Evans, Erica J. Benson & James Stanford (eds.) *Language Regard: Methods, Variation and Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Maegaard, Marie 2005: Language attitudes, norm and gender. A presentation of the method and results from a language attitude study. *Acta Linguistica Hafniensia* 37. 55–80.

Maegaard, Marie, Torben Juel Jensen, Tore Kristiansen & Jens Normann Jørgensen 2013: Diffusion of Language Change: Accommodation to a Moving Target. *Journal of Sociolinguistics* 17(1). 3–36.

Pharao, Nicolai, Tore Kristansen, Janus Spindler Møller & Marie Maegaard 2015: Eksperimentelle sprogholdningsstudier – fra helhedsvurderinger til enkelttræk. Frans Gregersen & Tore Kristiansen (red.). 109–123.

Tore Kristiansen
Professor
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
tk@hum.ku.dk